

“ÖLÜMCÜL ÇÖZÜM” FİLMİNDE KAPİTALİZM, REKABET VE İŞSİZLİK SARMALI

Doç. Dr. Elif ŞEŞEN*
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz AKYILDIZ**

Öz

Kapitalist üretim yapısının körüklediği rekabet, hayatın anlamını kariyer başarısı ve bunun sağladığı maddi doyumlarla bağlamaktadır. Başarının zenginlik ile ölçüldüğü, başarısızlığın ise değersizlik ile eşitlendiği kapitalist sistem, tüm toplumsal kesimleri olumsuz etkilemektedir. Kişisel çıkarıya dayanan kazanımların kaybedilmemesi adına insani değerlerin ikinci plana atılmasına zemin hazırlayan kapitalist sistem, insanları acımasız bir rekabetin içine itmektedir. Çalışmanın anlamının değiştiği modern kapitalist toplumlarda başarının sahip olunan metalarla ölçülmesi, işsizliğin bir kimlik bunalımı olarak da algılanmasına yol açmaktadır. İşsiz kitlesinin giderek büyümesine yol açan mevcut üretim örgütlenmesi, kol, zihin ya da emek gücü ile çalışan mavi ya da beyaz yakalı çalışan herkesi tehdit etmektedir. Bu çalışmada, Costa-Gavras'ın *Ölümcül Çözüm* (2005) adlı filmi kapitalizm, rekabet ve beyaz yakalı işsizliği kavramları bağlamında analiz edilmiştir. Beyaz yakalı bir yöneticinin işsiz kalması sonrasında uğradığı maddi ve manevi yıkım ile içine düştüğü çaresizlikle rakiplerini öldürmeye başlamasını anlatan film, kapitalist rekabet koşullarının acımasızlığını da ortaya sermektedir. Çalışmada çözümleme için betimsel analiz ve göstergebilim yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Kapitalist sistemin yetiştirdiği örnek bir beyaz yakalı çalışanın bile bir seri katile dönüşmesinin hikâyesini anlatan *Ölümcül Çözüm* filminin analizi, çalışan kesimlerin içinde bulunduğu iktisadi sistemin arka planını, mevcut ekonomik yapının neden olduğu psikolojik hezeyanları ve insanın kendi yarattığı sistem içerisinde geldiği acımasız ve parazitvari konumu tartışmaya açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kapitalizm, rekabet, işsizlik, beyaz yakalılar.

THE SPIRAL OF CAPITALISM, COMPETITION AND UNEMPLOYMENT IN THE “LE COUPERET” FILM**Abstract**

The competition fueled by the capitalist production structure connects the meaning of life to career success and the material satisfaction it provides. The capitalist system, in which success is measured by wealth and failure is equated with worthlessness, adversely affects all social groups. The capitalist system, which paves the way to be put human values into the background in order not to lose gains based on self-interest, pushes people into a ruthless competition. In modern capitalist societies where the meaning of the work has changed, the measurement of success by commodities leads to the perception of unemployment as an identity crisis. The current production organization, which causes growing unemployed mass, threatens all blue or white-collar workers who work with manual, mental or labor power. In this study, film of Costa-Gavras *Le Couperet* (2005) has been analyzed in the context of the concepts of capitalism, competition and white-collar unemployment. The film, which tells how a white-collar manager begins to kill his rivals because of desperation and the material and moral destruction he has suffered after being unemployed, also reveals the ruthlessness of capitalist competition conditions. In the study, descriptive analysis and semiotic methods were used together. The analysis of the *Le Couperet* film, which tells the story of the transformation of an exemplary white-collar employee trained by the capitalist system into a serial killer, brings into question the background of the economic system that the working people are in, the psychological delusions caused by the current economic structure, and the brutal and parasitic position that man has come to within the system he has created.

Keywords: Capitalism, competition, unemployment, white-collar

* Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü. ORCID: 0000-0002-8513-9647. elifsesen@gmail.com.

** Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü. ORCID: 0000-0001-6976-2300. yvzakylz@gmail.com.

Araştırma Makalesi

Sayfa Sayısı: 19-45

Makale Geliş Tarihi: 15.11.2021

Makale Kabul Tarihi: 25.01.2022

Makale Yayın Tarihi: 28.02.2022

1. GİRİŞ

Daha fazla kâr elde etme güdüsüyle sonu gelmeyen ve sürekli olarak kendini üreten rekabet koşullarını zorunlu kılması, kapitalizme yönelik eleştirilerin başında gelmektedir. Sadece çalışma hayatı ile sınırlı kalmayan rekabet, kapitalist ekonomik düzen içerisinde yaşayan insanların hayatlarının hemen her anını ve alanını etkisi altına almakta, hem iş hem de özel hayatında rakip olarak gördüğü kişileri ezen, daima rakiplerinden üstün olmak için çırpınan, başarı için her yolu mubah sayan bir insan profilini de beslemektedir. Kişisel çıkara dayanan kazanımların kaybedilmemesi adına insani değerlerin ikinci plana atılmasına zemin hazırlayan kapitalist sistem, insanları acımasız bir rekabetin içine iterken bireyleri kendisi ile başlayıp topluma doğru genişleyen bir şekilde derin bir yabancılaşma ile karşı karşıya bırakmaktadır. Yabancılaşma, temel olarak insanın kendisini, yaşamına anlam ve tutarlılık kazandıracak bir amaca sahip olarak tanımlayamamasıdır. Kapitalist üretim sistemi ve bu sistemin sürdürülebilmesi için gerekli olan iktisadi politikaların küresel düzeyde hakim olması sonucunda, dünyanın tüm coğrafyalarında, insanların içinde buldukları yabancılaşmanın derinliği de artmaya başlamıştır (Yedekci, 2016: 867). İster çalışan ister işveren olsun kendisine, çevresine ve topluma yabancılaşan insanlar için elindekini kaybetmek; başarısızlık, işsizlik ve büyük bir yıkım duygusunu beraberinde getirmekte ve bireyler bundan kaçınabilmek için pek çok şeyi feda etmeyi ve hatta ahlaki sınırları aşan şeyler yapmayı göze alır hale gelebilmektedirler. İnsanlar için işin ve çalışmanın anlamının dönüştüğü modern kapitalist toplumlarda başarının sahip olunan metalarla ölçülmesi, işsizliğin sadece çalışmamak olarak değil; yoksulluk, başarısızlık ve değersizliğin eşlik ettiği bir kimlik bunalımı olarak da algılanmasına yol açmaktadır. Küresel gündemin önde gelen konularından biri olan işsizlik, günümüzde beyaz yakalılar da dahil tüm çalışan kesimlerin en büyük kâbusu haline gelmiş görünmektedir. Ücretli emek içerisindeki en önemli çalışan gruplarından biri olan ancak net bir tanımının yapılması çok da kolay olmayan beyaz yakalılar (Erdayı, 2012: 78) eğitilmiş, daha çok idari ya da zihin ve beyin gücüne bağlı işlerde çalışan kişilerdir. 20. yüzyılın sonuna kadar gelir düzeyi yüksek, orta sınıf içerisinde yer alan beyaz yakalılar, değişen istihdam yapısı ve ekonomik şartlara bağlı olarak yakın geçmişteki seçkin konumlarını kaybetmeye başladılar. Ancak beyaz yakalılarının genel olarak bu statü kaybını, toplumsal ve sistemsiz bozukluklardan çok, rekabette geri kalmak gibi bireysel sebeplere bağlayıp öfkelerini de mağduriyetlerinin kaynağı olarak gördükleri, yerlerini alan kişilere yönelttikleri söylenebilir. Bu durumun nasıl bir trajediye dönüşebileceğini, işten çıkarılan bir beyaz yakalının içine düştüğü çaresiz durumdan kurtulmak için rakiplerini öldürmeyi bile göze alır hale geldiğini anlatan Costa-Gavras'ın yönettiği *Ölümcül Çözüm (Le Couperet-2005)* adlı film çarpıcı bir dille sergilemektedir. Bu çalışma,

kapitalizmin yarattığı yabancılaşmayı; rekabet, tekinsizlik ve güvencesizlik ile büyüyen işsizlik korkusunun yol açtığı ahlaki çöküntüyü *Ölümcül Çözüm* filmi üzerinden çözümlemeyi amaçlamaktadır.

2. Kapitalizm, Rekabet ve Yabancılaşma

Kapitalizm, “Bireylerin tek tek ya da grup halinde, toprak ve genel olarak üretken kaynakların özel mülkiyetine sahip oldukları ve diledikleri gibi kullanabildikleri bir ekonomik örgütlenme” (İslatince, 2009: 43) şekli olup temelinde özel mülkiyet, özel girişim ve rekabet bulunmaktadır. Schumpeter, ‘Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi’ adlı kitabında rekabet ve girişimciliğin, ‘kâr ekonomisi’ olarak adlandırdığı kapitalizmin itici gücü olduğunu iddia eder. Çünkü feodal lord kendisini iyi beslemenin ötesinde üretimi geliştirmekle ilgilenmezken, kapitalistler sürekli birbirleriyle rekabet etmek zorundadır (Swain, 2013: 35). Kapitalist girişimin amacı, basitçe kârdır. Kapitalizmde “kâr elde etmek amacıyla dikine büyüme, birim başına üretkenliği artırma” sürecidir (Kılıçbay, 2003: 98). Ancak bu süreç, sadece üretimi değil, tüketimi de etkilemekte ve Wallerstein’e (2012: 17) göre her alanda yaygın bir metalaştırmaya işaret etmekte olup “kendine dönük bir süreç olarak kapitalizmde hiçbir toplumsal süreç, özü itibarıyla olası metalaştırılmadan” bağışık kalamamaktadır. Kapitalizmi, sermaye sahibinin işçinin yarattığı artı değere el koyduğu bir sömürü sistemi olarak gören Marx, her ne kadar bugüne kadarki tüm toplumların tarihini sınıf savaşları olarak görüp sınıflı toplumun muhtemelen insanlık tarihi kadar eski olduğunu belirtse de ‘yabancılaşmış emek’, ‘meta üretimi’ ve ‘artı değer’ gibi kavramların kapitalizmle birlikte ortaya çıktığını ifade etmektedir. Kapitalizmde çalışmanın amacı, bireyin hayatını sürdürmek ve yeniden üretmek için ihtiyacı olandan daha fazla iş yaparak artı değer üretmesidir. Kapitalizmde çalışma; işin nasıl ve ne zaman yürütüleceği ile amacının ne olduğunu belirleyen kapitalistin kontrolü altındadır. Kapitalist toplumsal yapıda para tedarikçisi konumunda olan işveren, diğer tüm arzuların koşulu olan, hiyerarşik bakımdan üstün, temel arzunun yani ‘hayatta kalmanın’ anahtarını elinde tutar (Lordon, 2013: 37). Kapitalist pazar ekonomisinin piyasa toplumuna dönüştüğü ölçüde, piyasanın insanların kişisel ve toplumsal yaşam alanlarına daha fazla nüfuz ettiğini öne süren Michel Sandal’a (2012: 10) göre sürekli daha fazla kâr mantığıyla hareket eden kapitalizm, aşırı dozda tüketim için sınırsız kişisel çıkar arayışı ile birlikte, insani değerlere saygı göstermeyen bir tüketici piyasa toplumu üretmiştir. Kapitalist sistemin insan hayatını sadece maddi doyum üzerine kurduğunu vurgulayan Bierman ve Klönne (2007: 122) bu sistemde maddi olarak tatmin olan insanın daha mutlu bir yaşam sürecinin varsayıldığını ifade etmektedirler. Ancak bir yaşam biçimi olarak kapitalizmin eleştirisi, içerdiği derin çelişkilerinin yarattığı işlev bozuklukları ve buna bağlı olarak toplumsallaşmayı engelleyen

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

yapısının yanı sıra adaletsizliğini de ortaya koymaktadır (Fraser ve Jaeggi, 2018: 138). “Neoklasik ekonominin serbest bıraktığı ve toplumun her alanında piyasa ilişkilerinin genişlemesine aşırı vurgu yaptığı hiper-tüketici kültür, insani ilişkileri de derinden etkilemektedir. Hiç şüphe yok ki, günümüzde yeni bir endişe ve kriz ile karşı karşıya kalan kapitalizm ahlaki olarak iflas etmiştir” (Collier, 2018: 28). Kapitalizmin özü, konjonktürel olarak değişmektedir. Günümüzde de en büyük güçlerinden biri kendini kolayca uyarlaması ve yeniden dönüşmesidir (Braudel, 2014: 59). Kapitalizm başlangıcından bu yana birçok krizden geçti ama her derin krizle karşı karşıya kaldığında, kendisini ortak fayda fikrine uyacak şekilde değiştirmeyi ya da meşrulaştırıcı yeni bir felsefe keşfetmeyi başardı (Thakur, 2020: 216). Chiapello ve Boltanski (2007: 12) kapitalizmin tarihsel olarak geçirdiği değişimi; endüstriyel (sanayi) kapitalizm, tekelci kapitalizm ve esnek kapitalizm olmak üzere üç aşamada incelemektedirler. Her aşama, kapitalizme bağlılığı haklı çıkaran bir kapitalizm ruhu karakterizedir. Yaklaşık olarak 17. yüzyılda başlayan ve 19. yüzyılın sonlarında sona eren sanayi kapitalizminde insanlar feodal toplumsal bağlarından koparak ücretli birer fabrika işçisi olarak çalışmaya başlarken insanlar arası ilişkiler de pazar ilkelerine göre şekillenmeye başlamıştır. 1970’lere kadar süren tekelci kapitalizm aşaması, kapitalist sistemin en fazla büyüdüğü dönem olduğu kadar 1929 Büyük Bunalım başta olmak üzere yaşanan ciddi kriz ve sıkıntılarla beraber sistemin giderek artan şekilde eleştirilmeye ve tartışılmaya başlandığı dönem olmuştur. II. Dünya Savaşı’nı takiben ortaya çıkan Avrupa’daki bunalım ve umutsuzluğu aşmada tam istihdam ve sanayileşmeyle ekonomik büyüme hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla devletin piyasaya müdahalesine dayanan Keynes’in refah devleti modeli, politik sorunların kaynak paylaşımındaki adaletle çözülebileceğini savunuyordu. Ne var ki refah devletinin ömrü kısa oldu. 1980’lerde başlayan esnek kapitalizm aşamasında ise “İnsan refahının en iyi şekilde özel mülkiyet hakları, bireysel özgürlük, serbest piyasa ve serbest ticaret ile karakterize edilen kurumsal bir çerçeve içinde girişimci özgürlüklerin maksimize edilmesiyle geliştirilebileceğini öne süren bir politik ekonomi teorisi” (Harvey, 2006: 145) olarak tanımlanabilecek neoliberalizm ve küreselleşme ile birlikte iş hayatında geçici istihdam, kısa vadeli projeler, esnek çalışma gibi çalışma zamanının yeniden yapılandırılmasına yönelik düzenlemeler öne çıkmıştır (Helgeson, 2016: 3). Bu dönem, ayrıca iş gücü yapısında emek yoğun çalışan mavi yakalılardan, entelektüel bilgi birikimi ve zihinsel emek odaklı çalışan beyaz yakalılara doğru bir dönüşümün yaşandığı bir dönemi ifade etmektedir (Asiltürk, 2018: 528). Sermayenin kullanıldığı alanlara bağlı bir kapitalist dönemleştirme öneren Robinson (2011: 131) ise bu alanları ticari sermaye, sanayi sermayesi ve finans (mali) sermayesi olarak saymaktadır. Günümüzde enformasyon kapitalistlerinin dördüncü ve yeni bir alan ortaya çıkardığı da iddia edilmektedir. Teknolojideki

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

gelişmelerin ekonomik sistemde köklü değişime yol açtığı, “...zihinsel yapısı ve davranışsal pratikleri giderek artan bir oranda dijital teknolojinin kısa vadeli doğası tarafından şekillendirilen bu yeni kapitalizmde, emeğin doğasından işin tanımına, estetik anlayışından en samimi insan ilişkilerine kadar her şey esnekleşme adı altında süregelen bir belirsizlik” (Vatansever, 2013: 6) haline gelmektedir. Ülkeler, özellikle teknolojik olarak gelişirken, üretim sistemleri de buna paralel olarak değişmekte ancak mevcut işgücünün bu gelişmelere ayak uydurması zorlaşmaktadır (Güney, 2009: 135). Tüm dünyada esnekleşme, küçülmeye yol açmaktadır ve şirketin çapının küçültülmesi ise genellikle “... daha çok eskimiş, modası geçmiş, ücretleri yüksek olan daha yaşlı, çalışanların sayısını azaltmanın; yerlerine daha genç, eğitimini yeni tamamlamış, daha düşük ücretli çalışanları geçirmenin kibar ifadesidir” (Carnoy, 2000: 48). Artık deneyimli çalışanlar da dahil kimsenin iş güvencesinin olmadığı çalışma hayatındaki mevcut koşullar, tüm çalışanları daha sert bir rekabetin içine itmektedir. Anatole Kaletsky (2010) ‘Kapitalizm 4.0’ adlı kitabında kapitalizmin yeni versiyonunun, kapitalist sisteme her zaman güç vermiş olan hırs, inisiyatif, bireycilik, rekabetçi ruh gibi temel insani dürtüleri yok etmediğini tam aksine arttırdığını yazmaktadır. Blackman’a (2006: 209) göre de oldukça belirleyici olduğu bu yıllarda değerler, erdemler, başarı ve başarısızlıklar yeni ekonomi çerçevesinde tekrar sorgulanmakta ve bireysellik düşüncesi sıkça vurgulanmaktadır. İnsanlar aslında doğası gereği ihtiyaçlarını karşılamak için işbirliğine girerken kapitalist düzende insan ilişkileri sadece bireysel çıkar üzerine kurulmuştur (Çınar, 2016: 150).

Küresel kapitalizm altında ‘birey’ kavramındaki değişikliklere odaklanan Bauman (2007: 68) “Rekabet dayanışmanın yerini aldığı, bireyler kendilerini kıt ve yetersiz kaynaklara ulaşmak için bir yarışa terk edilmiş halde bulurlar” demektedir. İşçiler iş bulmak için, işveren işçi bulmak için, yatırımcı kredi bulmak veya pazara ulaşmak için sürekli bir rekabet içindedirler (Çelik ve Dağ, 2017: 52). Başarılı olmak için gereken beceri, zekâ, arzu ya da hırstan yoksun olanları damgalayarak yoksulluk ve işsizliğin sebebinin kişinin kendisinde arayan rekabetçi kapitalist sistemde piyasanın üstlendiği ahlaki rol, genellikle iş hayatının zorunlu kıldığı rekabeti kaldıramayan ya da yeterince rekabetçi olamayanların elenmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Rekabetin toplumda hâkim ilişki biçimine gelmesi özel mülkiyetin ortaya çıkması ve kapitalizme özgü koşulların yerleşmesiyle mümkün olmuştur. Kapitalist toplumsal düzende “insanlar kendilerini ve başkalarını, gereksinimlerinin yanıtlanması karşılıklı işbirliği gerektiren toplumsal varlıklar olarak değil, özel ve rekabet eden varlıklar olarak görürler ve sanki toplum, bencil dünyalardan oluşan anarşik bir galaksidir” (Ollman, 2012: 324). Rekabetin başta gelen sonuçlarından biri ise yabancılaşmadır. Kapitalistler de işçiler de birer yabancı olarak sürekli rekabet halindedirler. Daha fazla kazanmayı

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

amaçlayan kapitalistlerin yanı sıra hem bir işe sahip olabilmek hem de o işe sahip olduktan sonra orada tutunmak ve daha yüksek konumlara ulaşabilmek için işçiler de birbirleriyle rekabete girişirler (Damgacı, 2016: 40). Bir başka deyişle rekabet, özel mülkiyet ve yabancılaşma diyalektik bir ilişki içerisinde birbirine yol açmaktadır.

Yabancılaşma olgusunu ilk defa tartışmaya açan düşünür olan Hegel'e göre insanın temel yapısı, kendine yabancılaşma ve yabancılaşmadan kurtulma üzerine kurulu olup "sınırsız ihtiyaçlarını karşılamak için çalışan insan özünü nesnelere, toplumsal kurumlarda ya da kültürel ürünlerde dışsallaştırmaktadır." Kavramı soyut ve idealist değil, somut ve toplumsal bir olgu olarak ele alan Marx'a göre yabancılaşma, "bir eylem aracılığıyla, bir kişi, grup, kurum veya toplumun; kendi özgün etkinliğinin sonuçlarına ya da ürünlerine, içinde yaşadığı doğaya veya kendi kendisine yabancı hale gelmesidir" (Bottomore, 1993: 597). 1844 El Yazmaları'nda Marx, kapitalizmde insanların, ücretli emeğin, özel mülkiyetin ve işbölümünün doğasında var olan ancak çalışma sürecini kesintiye uğratan belirli özellikleri nedeniyle yabancılaştığını öne sürer. Üretim araçları ve işçinin üretim sürecinde yarattığı ürün, kapitalistin kontrolünde işlediği için üreticiden yani işçiden ayrıdır. Bunun sebebi de birinin (kapitalistin) diğerini (işçiyi) kontrol edebildiği araç olan özel mülkiyettir. Özel mülkiyet, yabancılaşmış emeğe yol açar, çünkü üretim araçları ve üretimdeki mallar üzerinde kontrol, seçkin bir azınlığın elindedir. 'İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı' adlı eserinde "İşte bu mülkiyetin ortaya çıkması ile hemen birçok kavga ve çatışma doğdu" diye yazan Rousseau (2002: 137) mülkiyet ile toplumsal eşitsizlik arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. Rousseau için mülkiyetin ortaya çıkışı, tüm kötülüklerin de başlangıcıdır. Çünkü sürekli bir doyumsuzluk içinde zenginlik, ün ya da mevki peşinde koşan insanlar arasında üstün tutulma arzusu tutkuları dürtüp çoğaltır ve nihayetinde bütün insanları birbirinin rakibi, hatta düşmanı haline getirir ve "Rekabette zorunlu olarak her şeyi bastıran özel çıkar, insanların her birine kötülüğü erdem maskesiyle süsleyip örtmeyi" öğretir (Rousseau, 2009: 145). Yabancılaşmanın en ağır şekilde etkisini hissettirdiği modern kapitalist toplumda insan, sistemin yarattığı belirsizlik ve çatışma içinde hayatını idame ettirmek mecburiyetinde kalmakta ve "çevresinde olup biten hemen her şeye, herkese karşı güven ve merhamet duygusunu yitirmektedir" (Yedekci, 2016: 876). Marx'ın (2009: 32) sözleriyle "İnsanın kendi emeğinin ürününden, kendi yaşam etkinliğinden kendi türsel varlığından yabancılaşması olgusunun dolaysız bir sonucu insanın insana yabancılaşması" olarak ortaya çıkmaktadır. İş yeri, yabancılaşmada önemli bir rol oynar çünkü bireyin kapitalizmin doğasında var olan özelliklerle yüzleştiği ve onlardan etkilendiği gerçek bağlamdır. Marx (2011: 181) için çalışma "her şeyden önce, insanla doğa arasındaki bir süreçtir" ancak doğal olan bu süreç, kapitalizmde sadece "başka birisi için meta biçiminde kullanım değeri

yapmaya” dönüşmüştür (Harvey, 2012: 133). Yaşamının büyük kısmını çalışarak geçiren insan için çalışma “kendisini ifade edip yaratıcılığını ortaya çıkaran bir şey değil, sadece yaşamını sürdürebilmek için katlanmak zorunda olduğu bir çile” (Silier, 2013: 139) haline gelmiştir. Hâlbuki çalışma insanın toplumsallığının ürünü olup “yalnızca dünyayla ilişkimizi değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerimizi de baştan sona yapılandırır” (Meda, 2004: 27). Bununla birlikte çalışmaya yüklenen anlam ve değer arttıkça, işsizliğe yüklenen olumsuz anlam ve değersizlik de artmaktadır.

3. Beyaz Yakalı İşsizliği

İşsizlik “Çalışma gücünde ve arzusunda olan ve cari ücretten çalışmaya razı olup da iş bulamayan işgücü” (Yıldırım ve Karaman, 2033: 312) olarak tanımlanabilir. Bir kişinin işsiz sayılabilmesi için bir işte çalışmıyor, iş arıyor ve cari ücret düzeyinde kendisine bir iş teklif edildiğinde bu teklifi kabul edecek olması gerekmektedir (Ay, 2012: 321). İşsizliğin temelinde işgücü piyasasındaki yapısal sorunlar, işgücü maliyetleri ve istihdam yaratmayan büyüme gibi nedenler yatmaktadır. Ekonominin kuralsızlaştırılması, üretim yapısındaki ve işgücündeki yapısal değişim dünya genelinde istihdamı olumsuz bir biçimde etkileyerek işsizliği kronik bir problem haline getirmektedir (Uyanık, 2008: 214). 19. yüzyıldan itibaren sendikal literatürde kullanılmaya başlanan işsizlik son 30 yıldır dünyanın hemen her yerinde her ülkede yakıcı ve kronik bir sorun olarak gündemin demirbaşdır (Bora ve Erdoğan, 2017: 13). Örneğin İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya’da işsizlik oranı ortalaması 1960-1973 döneminde %2,3 düzeyinde iken, aynı oran 1973-1990 dönemi için %6,8, 1990-2000 için %9,4 olarak gerçekleşmiştir (Arslan ve Ulaş, 2004: 102). Avrupa ülkelerinde 1973 petrol krizinden sonra işsizlik oranları yaklaşık üç kat artmış olup 2008 krizi sonrasında bu oranların daha önceki doğal işsizlik oranı seviyesine dönme ihtimali oldukça azalmıştır (Bolat ve Koçbulut, 2019: 206). 2008 yılı sonlarında ABD ekonomisinde başlayan ve kısa sürede küresel ekonomiyi etkisi altına alan kriz, pek çok sektörde mevcut işlerin azalmasına yol açmıştır (İşgücü Piyasası ve Genç İstihdamı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2018: 12). 2008 krizi sonrasında artan işsizlik daha önce bu sorunu yaşamayan Kuzey Avrupa ülkelerinde dahi etkisini göstermiştir. 2019 yılı Uluslararası İşgücü Piyasası Analizi (2019: 105) rakamlarına göre küresel çapta 188 milyon kişi işsiz olup işsizlik göstergeleri kapsamında dünyadaki işsizlerin %46,3’ü Asya-Pasifik, %17,8’i Afrika, %17,3’ü Amerika Kıtası, %15,9’u Avrupa ve Merkez Asya, %2,4’ü ise Arap devletlerinde bulunmaktadır. ILO Raporu (2017) küresel işgücü büyümeye devam ettikçe küresel işsizlik oranlarının da yüksek kalacağını ortaya koymaktadır. Pew Research (2010) araştırması, işgücündeki tüm yetişkinlerin %55’inin 2000’li yılların başından beri işsizlik, güvencesizlik, maaş kesintisi ve iş gücünde azalma yaşadıklarını ortaya koymuştur. Güvencesiz ve esnek çalışma koşullarında iş, bir

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

metaya; istihdam ise bir ayrıcalığa dönüşmüştür (Gorz, 2001: 82). Dünya genelinde işsizliğe ilişkin rakamlarda görülen artışın bireysel olduğu kadar toplumsal düzeyde de ciddi yansımaları vardır. Bireylerin gelir kaybını devletin üstlenmesi, işsizliğin ekonomik yönünü oluştururken psikososyal etkenler de bireyleri ve toplumları ilgilendiren konuların başında yer almaktadır (Öcal, 2014: 1158). Paul ve Moser'in (2009) meta-analizi, çalışmaların yapıldığı dönemden veya çalışılan ülkelerin ekonomik durumundan bağımsız olarak işsizliğin ruh sağlığı üzerindeki zararlı etkilerini gün ışığına çıkarmıştır. Araştırmalar işsizliğin, kişinin benlik saygısı, hayata dair anlam yapıları ile kaygı düzeyinin yanı sıra aile hayatını da olumsuz etkilediğini göstermektedir (Larson, 1984: 507). Rifkin (1995) üretim artışının artık istihdam artışı anlamına gelmediği günümüzde işsizliğin geri döndürülemez olduğunu ileri sürmektedir. Marx ve Engels, Alman İdeolojisi'nde emek sürecinde işbölümünün maddi ve zihinsel emek arasında yapıldığını ve böylece mavi yakalı ile beyaz yakalı çalışanların ortaya çıktığını yazmaktadır. Geçmişte daha çok mavi yakalılar için sorun olarak görülen işsizlik bugünün yeni ekonomisinde, toplumsal sınıfları aşan bir olgu olarak dikkati çekmektedir (Raito ve Lahelma, 2015: 723). İşsiz kitlesinin büyümesinin yanı sıra esnek üretim örgütlenmesiyle çalışma koşullarının değişimi beyaz yakalı çalışanlar için de yapısal güvencesizliğe yol açtı. Bu süreçte zihinsel emeğin proleterleşmesi, zihinsel emeğin imtiyazlı konumunu sarstığı gibi işbölümünün bulanıklaşması yabancılaşmayı derinleştirmiştir. Zihinsel emek gücünün yani beyaz yakalıların da yapısal işsizlik tehdidi ile karşı karşıya kalması günümüz işsizlik olgusunun kritik bir yönüdür. Geçmişte koşulları görece daha iyi olan azınlıktaki beyaz yakalıların, mevcut koşulları her geçen gün mavi yakalıları daha çok benzemektedir. 1960'larda sendikalı mavi yakalı işçiler toplu pazarlık ve iş güvencesi gibi haklar için mücadele vererek istihdam standartlarını yükselttiler. Ancak 1980'lerden bu yana istihdam ilişkileri çok daha güvencesiz hale geldi (Ho, 2009). İstihdam ilişkilerindeki dönüşümün ilk yıllarında, beyaz yakalı işçiler yalnızca mavi yakalı işçilerin bu durumdan etkileneceğini düşünüyordu. Ancak 21. yüzyılın başına gelindiğinde, artan güvencesizlik süreçleri bir bütün olarak iş gücüne yayılmış ve çok sayıda beyaz yakalı işçiyi de işsiz kalmanın endişeli girdabına sokmuştur (Lopez ve Phillips, 2019: 473). Sermayenin yapısal şiddetinin en yoğun tezahürlerinden biri, kapitalizmin ürünü olan işsizlik (Erdoğan, 2017: 90) sadece parasızlık değildir; kapitalist sistem tarafından sömürülmeye bile değer bulunmamak, gözden çıkarılmışlığın ve işe yaramazlığın açtığı yaralardır. Çünkü çalışmak, üretmek insanın temel niteliklerinden biridir. İşsizlik, bireyde anlam yapılarının çökmesine ve zaman algısının dağılmasına neden olur. Erving Goffman çeşitli toplumsal damgalanma biçimlerini incelediği Damga (2014: 48) adlı kitabında Lazarsfeld ve Zawadski'nin 1930'larda işsizliğin psikolojik etkileri üzerine yaptıkları çalışmadan ve bu çalışmaya

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

katılanlardan bir kişinin damgalı bireyin gözden düşürülmüş biri haline geldiğindeki duygularını “İşsiz sıfatını taşımak ne kadar da zor ve onur kırıcı bir şeymiş. Dışarı çıktığımda gözlerimi kaçırıp yere bakıyorum; çünkü kendimi tamamen kadri kıymeti olmayan biri gibi hissediyorum” sözleriyle anlattığından bahseder. Esnek kapitalizmde esnekliğe yapılan vurgunun işin anlamını değiştirdiğini belirten Sennett (2010: 10) işsiz kalma endişesinin kişinin özsaygısını azalttığına dikkati çekmektedir. Sonuçlarından bağımsız olarak tanım gereği adil gibi görünen bu oyunda dışlanmış olmak, kişinin kendi kusuru olarak görüldüğü için oyun dışına itilme, aynı zamanda kahredici bir tahakküm biçimini almaktadır (Özkazanç, 2005). Emek rejimindeki esnekleşme ve güvencesizleşme, beyaz yakalılar için yaratıcılık ve insani ilişki deneyiminin kaybının yanı sıra değersizlik ve tatminsizlik duygusu getirmektedir (Bora ve Erdoğan, 2017: 25). Eğitimli bir beyaz yakalının işsiz kalması yoksullaşmanın ötesinde statü olarak aşağı düşme anlamına gelir. Çünkü modern kapitalist toplumda iş, aynı zamanda kimliktir. Alain de Botton, ‘Statü Endişesi’nde (2003) başarının insanın kendi zeka ve yeteneğine bağlandığı modern kapitalist kültürün zenginliği sadece daha çok paraya sahip olmanın değil, daha iyi bir insan olmanın da göstergesi olarak saydığını yazmaktadır. Bugün artık “Para, ahlaki bir özellik edinmiştir. Para kazanmak ile iyi bir insan olmak ve mutlu olmak arasında doğrudan bağ kurulur.” Fakirlik, başarısızlık ve utanç hissine sebep olmaktadır. İşsizlik de insanı benzer bir değersizlik duygusuna sürüklemekte, öz değer duygusunun aşınması hayatın ve hatta varoluşun anlamının sorgulanmasına kadar gidebilmektedir (Bora, 2017: 69). 2008 yılındaki küresel ekonomik krizin işsizliğin yanında beyaz yakalılar da dahil olmak üzere tüm çalışanlarda işsiz kalma kaygısında sızramaya yol açtığını belirten Tanıl Bora (2017: 51) yükseköğrenimin temel vaadi olan iş güvencesinin artık üniversite mezunları için de geçerli olmadığına dikkati çekmektedir. Aldıkları eğitimle kendilerini seçkin bir konumda gören üniversite mezunları işsizliği, liyakatlerinin karşılığını alamamak olarak yorumlamakta ve bu da mağduriyetin yanı sıra yerlerini alanlara karşı öfke ve hıncı duygularını beslemektedir. Lane’ye (2011) göre beyaz yakalı işçilerin postendüstriyel ekonomide kitlesel işsizliğe tepkileri neoliberal ideolojinin yükselişiyle açıklanabilir. Neoliberal yeniden yapılanma süreci, çalışma hayatında işin nasıl anlaşıldığı, yaşandığı ve deneyimlendiği üzerinde bir dönüşüm yaratmaktadır. Neoliberalizm, beyaz yakalıların, çalışanlar ve işverenler arasındaki değişen güç dengesine kolektif tepkiler vermek yerine bireysel anlamlandırma çerçeveleri inşa etmelerine ve bu süreçte, bireysel düzeyde kendilerini ya da yerlerini alan kişiyi suçlamalarına yol açmaktadır.

4. Yöntem

Çalışmada betimsel analiz ve göstergebilim yöntemleri kullanılmıştır. Veriler üzerinden yapılan tanımsal bir yaklaşım (Wolcott, 1994) olan betimsel analizde, önceden belirlenen çerçeve ile

ilişkili kavram ve temalar altında özetlenen veriler çözümlenir. Betimsel analiz; çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması olmak üzere dört aşamada (Altunışık vd., 2010: 322) gerçekleştirilir. Bu çalışmanın temel çerçevesi dahilindeki anahtar kavramlar kapitalizm, rekabet, yabancılaşma ve beyaz yakalı işsizliği olarak belirlenmiştir. Çalışmanın örnekleme Costa-Gavras'ın yönettiği *Le Couperet* (Ölümcül Çözüm/The Ax,) adlı, 2005 yılı yapımı filmidir. Bulguların tanımlanması ve yorumlanması aşamalarında göstergebilimsel analiz yapılmıştır. Guiraud'un (2016: 8) bir anlatı içindeki gösterge, imge, metafor ile bağlamı ortaya koymayı amaçlayan sistematik bir yöntem olarak tanımladığı göstergebilim, anlam aktaran araçlar üzerinden göstergeler arası ilişkileri ele alır. Her gösterge, çağrışımsal bir uyarandır (Guiraud, 2016: 25) ve göstergeler anlam aktarır. Roman, şiir, resim, sinema gibi farklı alanlardaki metinlerin analizi için kullanılan göstergebilim, iletişim amacıyla oluşturulan ve toplumsal, kültürel, ekonomik, tarihsel bağlamlarda ortaya çıkan anlamlı yapının nasıl oluştuğunu çözümlenmeye çalışır (Sığırcı, 2017). Bu noktadan hareketle filmdeki ideolojik ve metaforik yapı, betimsel analiz için belirlenen kavramlar çerçevesinde çözümlenmiştir.

5. Ölümcül Çözüm Filminin Çözümlemesi

Bu bölümde, çalışmaya konu filmin yönetmeni Costa-Gavras'ın yaşam öyküsünden filmdeki temel anlatı bağlamında kısaca bahsedildikten sonra filmin olay örgüsü özetlenerek ilgili karelerin görselleri ile beraber analiz edilecektir.

5.1. Filmin Yönetmeni: Costa-Gavras

1933 yılında doğan Constantinos Gavras Yunan asıllı Fransız film yönetmenidir. Costa-Gavras tüm sinematografisi boyunca politik ve siyasal içerikli filmler çekmiştir ve bu filmler buldukları zamanın ruhunu, politik açıdan analiz eden ve yansıtan filmlerdir (Petty, 2020: 8). Kariyeri boyunca yirmi dokuz film yönetmiş olan Costa-Gavras'ın Türk Sineması ile önemli bir kesişim noktası bulunmaktadır. Yılmaz Güney'in *Yol* (1982) filmiyle Costa-Gavras'ın *Kayıp* (1982) filmi 1982 yılında Cannes film Festivali'nde Altın Palmiye ödülünü paylaşmıştır*. Bu iki filmin önemli bir ortak özelliği ise iki filmin de darbe koşullarını anlatıyor olmasıdır. Yılmaz Güney, 12 Eylül 1980'de Türkiye'de askeriye'nin yönetime el koymasından sonraki Türkiye atmosferini ve panoramasını gösterirken, Gavras ise 11 Eylül 1973'de Şili'de gerçekleşen darbeyi ve Amerika'nın bu darbede oynadığı rolü, darbenin yaşattığı tüm yıkımın panoramasıyla birlikte tasvir etmiştir. *Kayıp* filmi 1970'li yıllardan itibaren Amerika'nın tüm dünyanın siyasal haritasını şekillendirmede uyguladığı

* https://www.imdb.com/title/tt0084335/awards/?ref_=tt_awd

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

politikaları ortaya koyması anlamında hem çağdaş hem de cesur bir filmidir. Gavras tıpkı *Kayıp* filminde olduğu gibi kariyerindeki diğer filmlerde de hep çağdaş olanın peşinde koşmuştur. Bu anlamda 1963 yılında çektiği *Z (Ölümsüz)* filmi, Yunan sol görüşlü aktivist Gregoris Lambrakis'in 1963 yılında sistemli bir şekilde nasıl öldürüldüğünü ve sol karşıtı yapılanmanın farklı devlet birimleri tarafından nasıl organize edildiğini gösterirken, tartıştığı temel kavram dönemin ruhuna uygun olarak özgürlük kavramı olmuştur (Hayward, 2020: 19). 1970'li ve 1980'li yıllarda *Sıkıyönetim* (1975) ve *Kayıp* (1982) filmi gibi özgürlük ve aktivizm sorunlarını filmlerinin merkezine yerleştiren Gavras 1990'li yıllarla birlikte değişen politik atmosfere paralel olarak din, göçmenlik ve medya* ilişkilerinin politik boyutlarını analiz ettiği filmler yapmıştır. Ancak özellikle son yirmi yıllık süreçte Costa-Gavras'ın kapitalizmin temel dinamiklerine odaklandığı görülmektedir. Özellikle çalışmada analizi yapılan *Ölümcül Çözüm* (2005) filmi 2007-2008'de Amerika Birleşik Devletleri'nde konut balonu krizi olarak ortaya çıkan ve tüm dünyada çok ciddi bir ekonomik krize dönüşen dönemi, neredeyse bütün yönleriyle önceden tahmin etmiştir denilebilir. Bu durum Gavras'ın iyi bir sinemacı olmasının yanında geleceğe dair ekonomik öngörüsünün ne kadar güçlü olduğunu da göstermektedir. Zira filmin temel iki dinamiğini işten çıkarılma ve konut kredisi oluşturmaktadır. 2019 yılında yönettiği son filmde dahi seksen altı yaşında olmasına karşın 2015'de Yunanistan'da yaşanan ekonomik krizi (*Adult in the Room*) merkeze alan Gavras'ın son on yıl içerisinde yönettiği bir diğer film de 2012 yapımı *Kapital* filmidir. Gavras *Kapital* filminde kapitalizmin doğasını şirketlerdeki en yüksek mevki sahibi CEO'lar üzerinden tartışmaktadır ve kapitalizmi kendi kuyruğunu yiyen yılan olarak tarif etmektedir. Özellikle *Parazit* (2020) filminin 2020 yılında önce Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye'yi alması, arkasından da Oscar ödüllerinde en iyi film ve en iyi senaryo dahil beş Oscar ödülünü almasıyla birlikte kapitalizmin günümüzde ulaştığı nokta artan bir ivmeyle sinema diliyle sorgulanmaya başlamıştır. Bu durumun en önemli örneklerinden biri de çok yakın zamanda (Ekim 2021) gösterime giren *Squid Game* (2021) isimli dizinin Netflix tarihinin en çok izlenen programı olmasıdır.* *Squid Game* (Kalamar Oyunu) dizisi de tıpkı *Ölümcül Çözüm* filmi gibi borçlarından kurtulmak isteyen insan(lar)ın hayatta kalmasının tek yolunun diğer insanları öldürmek olduğu bir dünya düzeninde geçmektedir. Dolayısıyla Costa-Gavras kapitalizmin ne kadar vahşileştiğini gösteren öncü yönetmenlerin başında gelmektedir.

5.2. Filmin Konusu ve Olay Örgüsü

* Çılgın Şehir (1997), Âmin (2002), Cennet Batıda (2009)

* <https://www.beyazperde.com/haberler/diziler/haberler-100212/>

Ölümcül Çözüm filminin ana karakteri Bruno çok uzun süredir aynı şirkette üst düzey yönetici olarak çalışan bir kimyagerdir ve uzmanlık alanı kâğıttır. İşini tutkuyla yapan Bruno kendisinin üstündeki yöneticilere de son derece bağlıdır. Başka bir ifadeyle filmin merkezi olan ana karakter, bir yandan şirketin maksimum kâr etmesi için elinden geleni yaparken diğer yandan da mevcut yapılanmayı ve şirket otoritesini, içselleştirmiş bir çalışandır. Bruno her anlamda kapitalist ekonomi içerisinde iş yapan bir şirketin isteyebileceği bir yöneticidir. Ancak ülke ve dünya ekonomisindeki kötüye gidiş nedeniyle şirket, işçi ve yönetici çıkarma politikasına başvurur ve Bruno'nun işine son verilir. İyi bir özgeçmiş (CV) olduğunu düşünen Bruno iş başvuruları yapmaya başlar ancak filmde çok kısa sürede özetlenen iki buçuk yıl boyunca iş bulamaz. Hem psikolojik hem de maddi yönlerden büyük bir buhrana giren Bruno işe girmek için radikal bir çözüm bulur ve kendisinin başvuracağı iş tanımına uyan kişileri seri bir şekilde öldürmeye başlar. Bruno, sahte bir iş ilanı vererek rakiplerinin özgeçmişlerini ve tüm iletişim bilgilerini ele geçirir. Daha sonra da kendisi yerine işe alınabileceğini düşündüğü insanları öldürmeye başlar. Bu cinayetler sırasında, Bruno öldürme planı yapmadığı iki kişiyi de öldürmek durumunda kalmıştır. Zekasının ve biraz da şansının yardımıyla tüm polisiye tehlikeleri de atlatan Bruno yakalanmamayı başarır. Tüm bu seri cinayetlerin sonunda tekrar üst düzey bir şirkette yönetici olarak işe giren Bruno, filmin son sahnesinde tıpkı kendisinin seri cinayetleri işlerken yaptığı eylemleri yapan ve Bruno'nun eski halini anımsatan bir kadınla karşılaşır.

Ölümcül Çözüm filminin giriş sekansı klasik betimleyici anlatımla gerçekleşmez ve izleyici film kronolojisinde ileride gerçekleşecek bir cinayet olayının gerçekleşme anında filme dahil edilir. Bu hareketli sahnede, filmin ana karakteri Bruno, arabayla yolda kendi halinde evine yürüyerek dönen bir erkeği takip etmektedir. Takip eden ve edilen kişi yaklaşık aynı yaşlardadır ve planın sonunda Bruno yolda yürüyen kişiyi arabasıyla ezerek öldürür. Bu cinayet sonrasında Bruno bir otel odasına gider, titremektedir, banyo yaparken duvarları yumruklamaktadır.

Ana karakterin gerçekleştirdiği eylemin arkasından çok sıkıntıya girdiği gösterilir, kusat ve intihar etmeye çalışır, ancak yapamaz. Otel odası sekansının ilk bölümünde izleyiciye, Bruno'nun cinayeti işlemekten duyduğu vicdan azabı farklı çekimlerle gösterilir. Bu eylemler izleyicide ana karakterin, cinayet eylemini ilk defa yaptığı izlenimi uyandırmaktadır ancak ses kaydetme cihazına yapılan itiraflarda Bruno'nun iki buçuk yıldır cinayet işlediği ve ilk seferinden sonra daha kolay olacağını düşündüğü izleyiciye aktarılır. Ancak her işlenen cinayet ana karakter için daha zor olmuştur. Bruno bir ses kayıt cihazına yaptığı itiraflar aracılığıyla izleyiciye birçok bilgiyi doğrudan aktarır. Bruno'nun itirafları ve görsel kuşaktaki anlatı şu şekildedir:

Bruno: *İki buçuk yıl sonra... Bu geceden sonra sanki hepsinin ilki gibi kolay olacağını sanmışım.*

Görsel Kuşak: Bruno arabasının penceresinden ateş ederek ilk cinayeti işler ve kaçar.

Bruno: *Benim adım Bruno Davert. Bu gece yaptığım şeye katlanamıyorum. Hep iyi bir koca, iyi bir baba ve sadık bir çalışan oldum.* (itiraf)

(Görsel kuşakta ani bir sıçrama yaşanır)

Şekil 3. Bruno ses kayıt cihazına işlediği cinayetleri itiraf eder.

Şekil 4. Bruno ilk cinayeti işler.

Bruno'nun Üst Yöneticisi: *Şirketimize gösterdiğin 15 yıllık çalışma adına, bu küçük hediyeyi yaratıcı fikirlerini kaydetmek için kabul etmeni diliyorum. Zira o fikirler bizim işimize çok yaramıştı. Dijital bir ses cihazı. Çin-Japon yapımı.*

Görsel Kuşak: Bruno'nun işten çıkarılırken iş arkadaşlarının onu uğurlaması ve ona verilen hediye olan ses-kayıt cihazı gösterilir.

Şekil 5. Bruno'nun işten çıkarılması

Bruno: *Şirketin amacı taşınma öncesi küçülmeydi.* (itiraf)

Bruno'nun Üst Yöneticisi: *Senin için telaşlanmıyorum. Bu niteliklere sahipken, çok yakında bir iş bulursun. Öyle bir ortamda!*

Bruno: *Yine de işten atılma tazminatım 15 maaşı. Kendimi dünya şampiyonu gibi hissetmişim. 2 yıl geçti hala bir iş bulamadım. Arabamın taksitleri bitiyor, bu iyi ama evimin daha 10 yıl taksiti var. Ve bir de hala sevdiğim bir karım var.* (Ailem)

Ölümcül Çözüm filminin yukarıda betimlenen giriş bloğunda serbest piyasa ekonomisinin içerisinde, o sistemin gerekliliklerini yerine getiren insanların dahi işsiz kalmadan da öte, konut kredisi (mortgage) aracılığıyla uzun yıllar borçlu olduğu bir yapı sinematografik olarak gösterilmiştir. Film çağdaş toplumlarda orta ve orta üst sınıfın yaşadığı hayatın büyük oranda sahip oldukları gelirlerden değil, sahip olacaklarını düşündükleri gelirlerden elde ettiğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle insanlar özellikle 2000'li yıllar sonrası varlığını daha çok hissettiren krediler nedeniyle

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

ipotekli hayatlar sürmektedirler. Çalışmanın kuramsal bölümünde de belirtildiği gibi, kapitalizm sürekli kendisi üzerinde dönen ve temas ettiği her yapıyı kendisine dönüştüren bir yapı olduğu için, insanlar da sadece süreci yerine getirmesi gereken metalara dönüştürülmüştür (Wallerstein, 2012: 17).

Şekil 6. Ana karakter Bruno'nun yerine işe alınan yeni yönetici, fabrikayı tanıtmaktadır.

Şekil 7. Bruno'nun piyasadaki rakipleri

Filmde ana karakterin itiraflarında yer alan cümleler Wallerstein'in kapitalizm içerisinde her şeyin metalaşması sürecini doğrudan yansıtan sözel bölümü oluşturmaktadır. Filmin bu sekansı artık ürünlerin insanlara hizmet ettiği aşamadan, insanların ürünlerin kölesi haline dönüştüğü bir aşamaya geçildiğini imlemektedir. Bu dönüşümün filmde en belirgin biçimde yer aldığı sahne yine Bruno'nun itiraflarındaki şu cümlelerdir:

Bruno: *O adam yeniden üretilen kağıtlarıyla övünüyordu. Tıpkı benim gibi, yıllar önce Camel kağıtçılıktan atılmadan önce yaptığım gibi.*

Kendisinin bir metadan farklı görünmediğini fark eden ana karakter Bruno, bu sahneden sonra diğer insanlara, özellikle de piyasadaki rakiplerine birer metaymış gibi bakmaya başlar ve onları öldürmeye karar verir. Film boyunca öldürülecek beş kişi bu özgeçmişlere sahip kişiler olacaktır. Bu sayede iş görüşmelerinde rakibi olmayacaktır. Bruno bu doğrultuda sahte bir iş ilanı vererek rakiplerinin kim olduğunu ve iletişim bilgilerini öğrenir Serbest piyasa ekonomisinin rekabetçi yapısı, filmin giriş bölümünde en çok üzerinde durulan tema olarak sunulmaktadır. Anatole Kaletsky'nin (2010) belirttiği şekilde yeni kapitalist aşama (Kapitalizm 4.0) makinelerin insanların yükünü azalttığı bir aşamadan ziyade, insanların birbirlerini artan bir ivmeyle rakip ve düşman görmelerine yol açan bir aşamadır. Bu yeni kapitalist aşamada başta hırs olmak üzere, bireycilik, rekabetçi ruh, pragmatizm ve diğer insanları küçümseme ön plana çıkan insani güdüler haline dönüşmektedir. Filmde sözü edilen yapılar Bruno'nun sözleriyle şu şekilde ifade edilir:

Bruno: *Rakiplerimin sırlarını okumak bana çok iyi geldi. Hepsinin çok aptal olduklarını, kibirden öldüklerini gördüm. Hepsi de doyumsuz birer hayvan. Bu cilalı özgeçmişlerin hepsi birer düzmece. Sadece beş tanesinin derecesi kariyeri ve deneyimi var. Onlara da deneyim ve kariyer diyebilirsek. Ama diğerlerinin hiçbiri benden daha iyi değil.*

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Bruno, diğer tüm kapitalist yöneticileri temsil edencesine, sadece kendisinin değerli işler yaptığını ve sadece kendisinin bazı ayrıcalıkları hak ettiğini düşünmektedir. Bu anlamda *Ölümcül Çözüm* filmi aslında tek bir karakterin özel bir durumunu yansıtmamaktadır. Film, kapitalizm içerisindeki yönetici sınıfın bir stereotipi olarak Bruno karakterini imlemektedir. Bruno bu anlamda bir karakterden ziyade çağdaş kapitalist sistem içerisindeki orta ve orta üst sınıfın temsilidir. Bruno'nun gittiği postanede işsizler ordusunu görmesi ise verdiği kararı pekiştiren bir unsur olur. *Ölümcül Çözüm* filminin bu sahnesi, konut kredisi sorunuyla birlikte düşünüldüğünde özel mülkiyetin kökeniyle ilgili bir yapıya işaret eder görünmektedir. Üretim araçları ve üretimdeki bütün süreçlere ait kontrol seçkin bir azınlık tarafından yönetilmektedir (Rousseau, 2002: 137). Bu nedenle de bir süre sistem tarafından kullanılan insanlar bir süre sonra sistemin atığı haline gelen insan yığınlarına dönüşmektedirler. Çünkü maksimum kar oranı için insanlar belirli bir aralıkta sistem tarafından kullanılıp daha sonra yerine yenileri geldiği için boşa çıkmak durumunda kalırlar. Ana karakter Bruno bu insan yığınlarını görerek, onlardan biri haline dönüşmemek için kapitalist rekabet koşullarına uygun ancak ölümcül olan planını uygulamaya başlar. Ancak uzun süreli işsizlikle birlikte gelen psikolojik yıkımla başa çıkabilmek çok zor bir süreçtir ve *Ölümcül Çözüm* filminde işsizliğin bu katmanına da vurgu yapılmaktadır. Çalışmanın kuramsal bölümünde de belirtildiği gibi işsizlik, insanların kişiliklerine ve öz benliklerine olumsuz etkide bulunmaktadır ve bilimsel çalışmaların da gösterdiği üzere uzun süreli işsizlik yaşayan insanlar benlik sorunu, hayata karşı anlam kaybı, yüksek endişe gibi psikolojik problemler yaşamaktadırlar. Filmin ana karakteri olan Bruno da iki yıl süren işsizliğin ardından öfkeli ve anti-sosyal bir insan olmaya başlamıştır. Bu nedenle Bruno, diğer iş bulan insanları ve yakın çevresini patronların yalakası olmakla eleştirir. Başka bir ifadeyle Bruno toplumu ötekileştirerek kendini toplum yaşamından izole eder. Bu ötekileştirme süreci doğal olarak **Onlar-Ben** ayrımını ortaya çıkartır ve Bruno kısa süre içerisinde kendisini toplumun geri kalan kısmıyla bir savaşa girmiş gibi hissetmeye başlar. Bruno'nun toplumla savaşa girdiğinin önemli göstergelerinden biri cinayetleri işlemeye başladığı silahın İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma baba yadigarı bir silah olmasıdır. Bruno'ya göre içerisinde bulunduğu mevcut durum bir dünya savaşıdır. Costa-Gavras bu noktada çağdaş kapitalizmin dünyaya ve insanlara verdiği zararın dünya savaşlarının insanlara verdiği zararlarla neredeyse aynı olduğunu göstermektedir. Tıpkı babası gibi Bruno da kendisini bir savaşın içinde hissetmektedir. Bruno'nun sosyal hayatındaki bu değişimler ve çalkantılar başta eşi olmak üzere tüm ailesiyle olan ilişkilerine yansımaktadır. Ana karakter giderek ailesinden uzaklaşır ve kendi planları üzerine odaklandığı kapalı devre bir evreye geçer.

Şekil 8. Bruno baba yadigârı 2. Dünya Savaşı'ndan kalma silahla antrenman yapar. Kadrajın ön bölümünde savaşta erlerin kullandığı kasklar vardır.

Filmin giriş bölümünden sonra, gelişme bölümüne uygun olarak olaylar ve durumlar şekillenmeye başlar. Ana karakter Bruno'nun artık tasarladığı planı eyleme geçirme aşaması ile birlikte gelişen ve değişen sinematik evren oluşturulur. Bu aşama filmin süre açısından en büyük bölümünü kaplamaktadır. Yaklaşık olarak 13:00-107:00 dakikalarını kapsayan bu bölüm boyunca Bruno'nun rakiplerini öldürmesi ve bu cinayetlerle paralel olarak gelişen olaylar bir arada betimlenmektedir. Bruno ilk önce silahla talimler yapar, ardından bir pompacıyı soymaya çalışır ancak başarılı olamaz. İlk girişimlerin başarısız olması sinema anlatısında çok kullanılan bir kalıp olan kahramanın yolculuğu anlatısına bir gönderme olarak okunabilir. Klasik anlatı sinemasında kahraman hedefine ulaşmadan önce başarısızlık yaşadığı ve çaresiz kaldığı bir aşama yaşar (Campbell, 2017: XX). *Ölümcül Çözüm* filminde bir anti-kahraman olan Bruno üzerinden kahraman mitosuna gönderme yapılmaktadır ve mevcut serbest piyasa koşullarında kahramanın cinayetler işleyen bir anti-kahramana dönüştüğü gösterilmektedir. Çağdaş kapitalist ekonominin merkezinde yetişen ana karakter Bruno, öldüreceği kişilerin özgeçmişlerini (CV) tıpkı bir insan kaynakları müdürü gibi incelemektedir. Bir insan kaynakları müdürü işe alacağı insanların özgeçmişlerindeki birtakım bilgilere göre, çalıştığı şirket için uygun olup olmadığına karar verir. Benzer şekilde Bruno da öldüreceği kişilerin özgeçmişlerindeki bilgilere göre, kendisine rakip oluşturup oluşturamayacaklarına göre bir değerlendirme yapar ve kimleri öldürüp kimleri öldürmeyeceğine karar verir. İşten çıkarmalar dönemsel olduğu için Bruno'nun ölüm listesini belirli bir dönem aralığında ve kısa sürede bitirmesi gerekecektir. Filmdeki bu göstergeler, insanları öldürmenin kapitalist sistem içerisinde artık bir işe dönüşmüş olduğuna yapılan vurgulardır. Film, kapitalist iş alım süreçleri ile cinayetler arasında doğrudan analogiler kurmaktadır. Bruno öldürme sırasını belirler, bir insan kaynakları müdürü gibi düşünür ve ikinci cinayetten önce şu sözlerle kimi öldüreceğine karar verir:

Bruno: *Edouard Rick. Kimya mühendisi. Amerika'da çalışmış. Sadece altı aydır işsiz. Kendimden önce onu işe alırdım.*

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Aldığı bu karar doğrultusunda Edouard'ı öldürmeye giden Bruno'nun işten kovulduktan sonraki her arabaya binışı kapitalizm hakkında yeni bir şey keşfettiği bir yolculuğa dönüşmektedir. Güzel bahçeli villaların içinden geçen Bruno "Acaba, bu güzel dingin bahçelerin altında dünyanın çalkalandığını kaç kişi hissedebiliyordu?" sorusunu kendine sorarken, başka bir sokakta evindeki bütün eşyaları satılığa çıkartan bir aileyi görür ve kendisinin de bu duruma gelebileceğini düşünür. Bu anlamda Bruno, kapitalist sistem içerisinde avantajlı bir konumdayken göremeyeceği durumları ve içinde yaşadığı dünyayı görmeye başlamıştır. *Ölümcül Çözüm* filminin ana karakteri Dante'nin *İlahi Komedyası* (2006) adlı eserindeki gibi bir cehenneme iniş süreci yaşamaya başlamaktadır. Dante, *İlahi Komedyası* eserinde 13. kantoda genellikle intihar teşebbüsü olarak yorumlanan bölümde ormanda kaybolur ve her biri farklı bir günahı imgeleyen hayvanlar tarafından saldırıya uğrar. Leoparın şehveti, kurdun kötü istekleri, aslanın hırsı simgelediği bu ormandan, ana karakter kurtulmaya çalışmaktadır.

Şekil 9. Bruno'nun cinayetleri işlediği bölgelerde, lüks villalarda oturan kişiler.

Şekil 10. Eşyalarını sokakta satışa çıkartan aile

Ölümcül Çözüm filminin ana karakteri de tıpkı Dante'nin *İlahi Komedyası*'ndaki ana karakter gibi kendisini cehennemde hissetmektedir. Bu durumu Bruno şu sözlerle ifade eder: "Bir ay maaş almasan, cehennemi yaşarsın bir de hiç almamayı düşünün". Bu bölümde alıntılanan iki cümlenin de gotik öğeler içermesi yönetmenin filmi tasarlarken *İlahi Komedyası*'dan etkilendiğinin göstergelerinden biri olarak okunabilir.

Ölümcül Çözüm filminin altyapısında bulunan bir diğer edebi eser de William Shakespeare'in *Macbeth* (2015) oyunudur. Bruno ikinci cinayetini gerçekleştirmeye gittiğinde bir kadın sürekli ona bakmaya başlar ve bir yanlış anlama sonucu, kadın Bruno'yu kızı ile ilişkisi olan kişi zanneder. Bu yanlış anlaşılardan doğan durumlar sonucunda, ana karakter Bruno kadını öldürmek durumunda kalır. Zira kadın ön koltukta Bruno'nun silahını yanlışlıkla bulmuştur. Olayın gerçekleştiği ve Kadının (durumla ilgisi olmayan) öldüğü evin ev sahibi de bir silah sesi duyduğunu polise bildirirken, Bruno ile göz göze gelir ve Bruno bu kişiyi de öldürmek durumunda kalır. Filmin bu bölümünde Bruno'nun kendisiyle ve iş dünyası ile alakası olmayan kişileri de öldürmek zorunda kaldığı gösterilmektedir. Sistemin içerisinde kalabilmek için bir ölüm makinesine dönüşen Bruno

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

karakteri, Shakespeare'in trajik Macbeth karakterini andırmaktadır. Film, Shakespeare'den alıntılanarak "insan bir kere kan dökmeye başlayınca artık durdurulamaz hale gelmeye başlar" demektedir ancak, çağdaş insanı Macbeth'e dönüştüren iktidar hırsından ziyade serbest piyasa ekonomisidir. İşlenen tüm cinayetlerden sonra duş alma, arınma, günahlarını itiraf etme gibi göstergeler de Hristiyan inancına yapılan diğer gotik göndermelerdir.

Filmin ana karakteri Bruno ikinci cinayetten sonra artık bir savaş makinasına dönüşmüştür ve üçüncü öldüreceği kişi olan Etienne Barnet'in bir restoranda garson olarak çalıştığını görür. Bu durum Bruno'yu çok şaşırtır. Zira kapitalizmin en önemli yapılarından biri kapasitenin altına düşmemektir. Kapasitenin altına düşmemek hem şirketlerin kâr miktarı için önemlidir hem de yöneticiler için. Film içerisinde de bu durum, Bruno'nun yaptığı bir iş görüşmesinde çok kalifiye olduğu gerekçesiyle iş alınmaması olarak temsil edilmiştir. Bu nedenle de hizmet sektörü Bruno'nun rakibi olabilecek kapasitedeki insanların CV'si gibi CV'lere sahip insanlar için değildir. Bruno bu sahnede ilk kez öldüreceği kişiyle konuşur ve iletişime geçer. Böylece izleyici ilk kez bir kurbanın hayatı ve karakteri ile ilgili bilgi sahibi olur. Barnet'in iki kızı vardır ve komşuları yani diğer insanlar tarafından genel olarak sevilen bir insandır. Bruno ile Barnet arasındaki geçen konuşma ise hem karakteri derinleştirir hem de Bruno'nun bazı kırılmalar yaşamasına neden olur:

Barnet: İş mi arıyorsunuz?

Bruno: Çok mu belli oluyor?

Barnet: Tahmin ettim, ben de yaşadım. Hala da arıyorum. Bu işi bulduğum için şanslıyım. Kâğıt işindeydim. On altı yıl çalıştım, sonra atıldım. Bu aralar cinayet dolu günler yaşıyoruz.

Bruno: Nasıl?

Barnet: Toplum artık çığırından çıktı. Çıldırıyor. Eskiden Çin'de gıdadan tasarruf etmek için çocukları dağlara bırakırlarmış. Eskimolar da yaşlıları ölsün diye buzullara bırakır, aynı nedenle. Bizse insanları en üretken oldukları çağda çöpe atıyoruz. İşte kötü olan bu. Kendi kendimizi yok ediyoruz. Yaşlıların yaz sıcağında ölmesine izin versek, kimini kış aylarında, kimini baharda temizlesek, ekonomi kurtulur. Biz de iş buluruz. Aslında her şey bu kadar basit. Evet. Bunun yerine kahroluyoruz değil mi? İş bulmak için her şeyi yapıyoruz ama turbo kapitalizmle başa çıkmak çok zor.

Bruno: Peki ne yapmamız gerekir?

Barnet: Temel olan insan. Onu her şeyin merkezine koyacağız ama artık geç.

Bruno: Elele vermemiz gerek. Ekmek kavgası için mutlaka kavga etmemiz gerek. Müdürler gülüp, bizim farkımıza varmazken (Ses kayıt cihazına yapılan itiraf)

Şekil 11. Bruno ilk kez bir kurbanıyla

Şekil 12. Bruno'nun aynadaki yansıması

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Barnet kapitalizm hakkında yaptığı yorumlarla, insanlığın genel olarak övüldüğü ve idealleştirdiği çağdaş kültür ve hümanist düşüncenin bir eleştirisini yapmaktadır. Eski Çin veya Eskimolardan hiçbir farkın olmadığını vurgulayan Barnet, insanın merkezde olmadığı mevcut yapının vahşi doğasını izleyiciye aktarmaktadır. Bruno ise Barnet ile aralarında geçen bu diyalogdan sonra duygusal açıdan bir yarılma yaşar. Göstergesel olarak aynı kare içerisinde Bruno'nun kendisi ve kendisinin aynadaki yansımalarının gösterilmesi, ana karakterin kendisiyle dahi arasında duvarlarla örülü bir mesafenin olduğunu simgelemektedir. Film bu noktada Barnet'in ağzından artık insanın merkezde olacağı bir sistem yaratmak için çok geç kalındığını vurgulayarak, toplumsal açıdan pesimist bir bakış geliştirmektedir. Bu bakışa paralel biçimde bu sahnenin sonunda Bruno, Barnet'i arabayla ezerek öldürür ancak bu sırada araba hasar görmüştür. Arabanın onarımı için tamirciye giden ana karaktere, arabayı tamir eden kişi, kendi eşinin de hastanede çalıştığını ancak hastanenin küçülmeye gitmesi sonucunda işten çıkarıldığını söyler. Filmin çıkış tarihi 2005 yılıdır ve Gavras bu filmle dünyanın yaşadığı en son büyük çaplı ekonomik kriz olan 2007 konut kredisi krizini şaşırtıcı derece iyi tahmin etmiştir. Zira ana karakterin seri katil olmasındaki temel sebeplerden biri de konut kredisi taksitlerini ödemektir. Bu anlamda film, içinde bulunduğu zaman diliminin iktisadi yapısını öngörülü bir şekilde analiz etmiş görünmektedir. Ancak *Ölümcül Çözüm* filmi genel anlamdaki iktisat teorisine ve özellikle de Marksist sınıf bilincine sürekli referans vermesi nedeniyle aynı zamanda tarihsel bir filmidir. Filmin bu tarihsel arka planının belirginleştiği birkaç sahne öne çıkmaktadır. Bu sahnelerden ilki Bruno'nun tamirciye gittiği sahnedir. Tamircideki mavi yakalı çalışan "*eğer beni işten atacak olsalar yukarı çıkarım ve patronlarımın gözü önünde beynimi dağıtırım*" der. Bu gönderme kuramsal bölümde de değinildiği gibi Marksist yabancılaşma kavramıyla ve yanlış sınıf bilinciyle ilişkilidir. Filmin bu sahnesindeki mavi yakalı çalışan, kendi varlığına öylesine yabancılaşmış durumdadır ki, üst sınıftaki ayrıcalıklı gruba zarar vermektense kendisine zarar vererek onlara vicdan azabı çektirmeyi umut etmektedir. Alt sınıf hiçbir şekilde üst sınıfa fiziki bir etki de bulunabileceğini düşünemez. Tıpkı mavi yakalı çalışan gibi beyaz yakalı bir çalışan olan ana karakter Bruno da kendi işine son veren üst rütbeli yöneticileri öldürmek yerine kendi konumundaki insanları öldürmeyi tercih etmektedir. Filmde işçi sınıfına dair ideolojij çözümleme çöp toplama işçilerinin eylem yaptığı sahnede de görülmektedir ancak bu defa Gavras filmin genelindeki karamsar atmosferin tersine bir gösterge koymaktadır.

Şekil 13. Bruno arabayı tamir ettirmek için gittiği tamircide mavi yakalı, yaşlı bir işçiyle konuşur.

Şekil 14. Çöp toplama işçileri eylem yapmaktadır.

Bu sahnede işçiler birleşerek yolu kapatırlar ve eylem yaparlar. Marksist proleter söylemin en önemli argümanlarının başında “Dünyanın bütün işçilerinin birleşmesi” gelmektedir (Marx ve Engels, 2018:2). *Ölümcül Çözüm* filminin modern kapitalist sisteme getirdiği en önemli eleştirilerden bir diğeri de insanın toplumsal varoluşu üzerine yaptığı olumsuzluklar üzerinedir. Filmde Bruno’nun uzun süreli işsizliği, karakterde psikolojik ve varoluşsal hezeyanlar yaratmaya başlar. Aile ilişkilerine de doğrudan sirayet eden bu durum nedeniyle ebeveynler bir aile danışmanına gitme ihtiyacı duyarlar. Fakat Bruno (erkek) özellikle Marlene’in (kadın) başka bir sevgilisi olduğunu düşünmeye başlar ve o erkeği bulup öldürmek ister. Başka bir ifadeyle Bruno, sorunun ana kaynağının eşi Marlene olduğunu düşünür ya da aile ilişkisini bozan bir diğerk erkek üzerinde durmaya başlar. Bu kuşkucu süreç Bruno’nun olmayan insanlar tasarlayarak, bir büyük öteki yaratma inşasında bulunmasına neden olur. Bu durum da hem bireysel hem de toplumsal paranoyayı artırmaktadır. Marlene, sorunun ana kaynağının uzayan işsizlik ve bunun neden olduğu olumsuz durum olduğunu söylemesine karşın, ana karakter bu basit ama gerçekçi yaklaşımı kabul etmek istemez. Bruno, obsesif bir şekilde bir ilişkinin ancak başka bir erkeğin (kişinin) varlığı nedeniyle bozulabileceğini savunur. Filmin gelişme bölümündeki bu bölümde üzerinde durduğu nokta iş-para-güç bağlamında erk ve erkeklik meselesinin ortaya konmasıdır. Ana karakter Bruno artık işsiz olduğu için bilinçaltında kendisini iğdiş edilmiş, gücünü yitirmiş bir erkek olarak görmektedir. Bruno’nun bilinçaltında böyle hissettiğinin bir kanıtı psikoterapi sırasında eşinin başka bir erkekten hoşlandığını düşündüğünü söylemesidir. Bruno’ya göre genel olarak kadınlar işi ve gücü olan bir erkekle birlikte olurlar, kendi eşi de bu nedenle onu sevmiştir hatta Bruno için daha da önemlisi, mantıklı ve doğru olan da bir kadının işi, unvanı ve parası için bir erkekten hoşlanmasıdır. Çünkü ana karakter kendi varoluşu üzerinden hayatını yapılandıran bir karakter değildir, kendisini sadece iş ve bu iş ile oluşturduğu zenginlik üzerinden tarif edebilmektedir. Bu anlamda *Ölümcül Çözüm* filmi iş, para ve psikoloji arasındaki gerilimler üzerinde sürekli birbiri üzerine temas eden sarmal ve çok katmanlı yapılarla örülmüştür. Marlene, “konuşmak istiyorum, benden uzaklaşıyorsun” gibi rasyonel cümleler kurar ancak ana

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

karakter bütün bilgiye sahip olduğunu düşünen bir kişidir, onun mantığında eşler arasında ilişkinin bozulması ancak iktisadi olarak açıklanabilir ve bu doğrultuda ana karakter tam bir homo-economicus* olarak betimlenmiş olmaktadır. Sistemin insanları doğalında bir homo-economicusa dönüştürmesiyle ilgili filmdeki en önemli diyaloglar Bruno ve Marlene'e psikolojik danışmanlık yapan psikologla yapılan konuşmalardır:

Psikolog: *İşten çıkarıldığınız zaman ne hissettiniz, öfke, korku ya da rahatlama, hangilerini hissettiniz?*

Bruno: *Rahatlama hissettiğim söylenemez.*

Psikolog: *Neden öfke ve korku hissettiniz?*

Bruno: *Peki sizce ne hissetmem gerekirdi? Çünkü bayım bütün işsizler böyle hisseder.*

Psikolog: *Hepsi mi? Emin misiniz? Bunu bir şans olarak görenler yok mudur? Bunu pozitif bir şey olarak gören yok mudur?*

Bruno: *Tıpkı sosyal hizmet memurları gibi konuşuyorsunuz.*

Psikolog: *Çünkü mesajımız aynı.*

Bruno: *Mesajınız bir palavra, zirvalık, işimi elimden alarak hayatımı elimden aldılar. Dahası bütün ailemin hayatını mahvettiler. Tamam, iş her şey değildir belki. Peki iş olmadan neyim ben? Ben nasıl yaşayacağım? Eskiden iş arkadaşlarımla birlikte bir aile gibiydik. Birlikte çalışır ve birbirimizle konuşurduk. Ama işten kovulunca, o aile yok oldu. Hepimiz düşman olduk.*

Psikolog: *Düşman mı?*

Bruno: *Daha da kötüsü rakip olduk. Herkes kendi hesabına çalışmaya başladı.*

Psikolog: *Herkes kendi hesabına sözü sizin için ne ifade ediyor?*

Bruno: *Evet, bu yarışta kazanabilmek için sadece ama sadece kendime güvenebileceğimi. İçer kapanmam bu yüzden, hatta uzaklaşmam.*

Marlene: *Ben buradayım biliyorsun.*

Bruno: *Peki iş de var mı?*

Şekil 15. Psikolog ile görüşme

Şekil 16. Psikolog ile görüşmede Bruno ve Marlene

* Hayatın her alanında maksimum kârlılığa odaklanan ve yaşamı katı rasyonel kararlar ile yaşayan, kapitalizm anlayışını içselleştirmiş, ekonomik insan olarak isimlendirilen terim.

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Bu sahne hem filmin hem de iş kavramının hayat içerisinde nasıl bir role sahip olduğunu göstermektedir. Çalışmanın kuramsal bölümünde belirtildiği gibi para kazanmak artık ahlaki bir duruma dönüşmüştür. İşsizlik insanın varoluşunu tehdit etmekte, utanç ve başarısızlık duygularını sürekli hale getirmektedir. İşsizlik nedeniyle insan öz değer duygusunu kaybetmektedir (de Botton, 2003). Ayrıca bu sahne de psikolog sürekli Bruno'nun ne hissettiğine odaklanmaya çalışmaktadır ancak sistemin temelindeki sorunla hiç ilgilenmemektedir. Bu nedenle de film, sistem içerisindeki ve iş sahibi olan bir kişi olarak psikoloğun kısa devre yaptığını göstermiş olur. Psikolog filmin bu sahnesinde sorunlara çözüm getirebilen biri olarak değil ancak sorunların ne olduğunu dinleyen biri olarak işlevsiz hale dönüşmüştür. Ayrıca psikolog, iş sahibi biri olduğu için daha kendinden emin ve güvenlidir, ancak Bruno işsiz birinin takıntılı ve obsesif halini yansıtmaktadır. Bu iki karşı kutbun bir araya gelmesinden herhangi olumlu bir sürecin doğamayacağı açık bir şekilde gösterilerek, devletin sağlamaya çalıştığı sosyal yardımların faydasızlığının da altı çizilmiş olur.

Ana karakter olan Bruno'nun işsiz kalması, psikolojik bozuklar yaşamaya başlaması ve ailenin giderek yoksullaşması çocukları üzerinde de etkili olmaya başlamıştır. Ancak Etienne babasının aksine yakalanır ve mahkemeye çıkmak zorunda kalır. Ancak aile bireyleri hep beraber çalışarak Etienne'ye ait tüm delilleri yok ederler. Tıpkı para veya kapitalin kendisi gibi suç da insanları birleştiren bir gösterge olarak filmde yer almaktadır. Bu noktada film suç ile kapital veya kapitalizm arasında doğrudan bir ilişki kurmuş olur. Zira bu durum Etienne'yi soruşturan polis sözleriyle "günümüzde en çok büyüyen sektör suç sektörü" şeklinde ifade edilmektedir. Polisin kullandığı bu cümledeki suçu bir sektör olarak tanımlamak özellikle yönetmenin çağdaş kapitalist sistem içerisinde her şeyin hatta yasa dışı olayların bile sektörleştiği üzerine yapılan vurgudur. Aile üyelerinden birinin işlediği bir suç durumunda, bütün ailenin organize olarak suçun delillerini ortadan kaldırdığının betimlenmesi ise Engels'in Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (2019) adlı eserine bir gönderme olarak okunabilir. Aile, toplumu oluşturan en küçük hücredir ve mevcut kapitalist sistem içerisinde bu hücre sağlıklı bir hale gelmiştir. Bir anlamda filmde izlediğimiz aile tipik bir (hastalıklı) ailenin metaforudur ve bu nedenle toplumun kanser olduğu yönünde bir ima bulunmaktadır. Aile bireyleri arasında geçen diyaloglar filmin genel dramaturgisini yansıtmaları açısından önemlidir:

Anne: Ödevin için hangi konuyu seçtin?

Erkek Çocuk: Sonuç, amacı haklı çıkartır mı?

Anne: Sen ne diyorsun?

Erkek Çocuk: Hayır, çıkarmaz.

Kız Çocuk: (Babasının omzuna dokunarak) Oğlunu hapisten çıkarmıyorsa tabii.

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Anne: *Biraz genişletecek misin?*

Erkek Çocuk: *Evet, savaş zamanları hariç dedim.*

Kız Çocuk: *Bana sorarsan, anlam bolluğu denen şey aslında mutlu azınlığa ayrılmış bir lüks, o kadar.*

Anne: *Savaş zamanında bile.*

Kız Çocuk: *Neyi kutluyunuz.*

Anne: *Kardeşinin dosyası kapandı.*

Kız Çocuk: (Babasının omzuna dokunarak) *Babam sayesinde.*

Film boyunca işlenen konular olan amaç ve sonuç arasındaki ilişki, ayrıcalıklı (zengin) azınlık, aile arasında suçu ört bas etme gibi konular ailenin bir öğle yemeği sırasında Etienne'nin ödevi üzerinden konuşulur ve mutlu aile tablosuna geri dönlür, çünkü Bruno'nun öldürdüğü kişiler iş başvurusu yapamadığı için o tekrar bir işe girebilmiştir. Ancak filmin sonunda bir kadın karakterin Bruno'nun şirket tanıtımını yaptığı videoyu izlediğini görürüz ve bu kadın film içerisinde tıpkı Bruno'nun yaptığı gibi onun dosyasını arşivler. Filmin son planında Bruno'nun yemek yediği lüks restorana giden gizemli kadın karakter ile Bruno göz göze gelirler. Bruno gizemli kadının kendisi gibi davrandığını ve büyük bir ihtimalle kendisini öldürmek için oraya geldiğini anlar. Film tam bu sahnede biter. *Ölümcül Çözüm* filmi hikâyeyi yeni bir cinayet döngüsünün başladığı noktada bitirerek, Bruno'nun sorunlarının çözülmesiyle sistemin değişmediğini göstermiş olur. İzleyicinin iki saat boyunca tecrübe ettiği olay örgüsü kapitalist sistem içerisinde sürekli tekrarlanmaktadır. Bu anlamda film, Antik Yunan trajedi eserlerinin mantığına yaklaşmış olur. Film doğrusal değil, döngüsel ve sürekli tekrarlanan bir olay örgüsünü anlatmaktadır.

Şekil 17. Filmin son sahnesinde Bruno tıpkı kendisi gibi davranan kadınla karşı karşıya gelir.

6. SONUÇ

Byung-Chul Han (2018) günümüz modern kapitalist toplumunu 'Performans Toplumu' olarak adlandırır ve bu toplumun kurallarına uyum sağlayabilmek için sürekli olarak kendini ve başkalarını sömüren, depresif ve mağlup bir birey imgesi yarattığını söyler. Bu birey tipinin ileri versiyonu ise

sömürmek ile kalmayıp karşısındakine fiziksel ya da psikolojik olarak zarar verebilen biridir ve bu bireyin yansımasını modern kapitalizmin acımasız rekabet oyununun dışında kalmamak adına cinayet işlemek dahil her şeyi yapabilecek hale gelen beyaz yakalı bir işsiz hikayesini anlatan Gavras'ın *Ölümçül Çözüm* adlı filminde buluruz. Duyduğu pişmanlığa rağmen rakiplerini öldürmeye devam eden ana karakter Bruno, aslında bu rekabet oyununun hem mağduru hem faili, hem mağlubu hem de galibidir. İşsiz kalan ve kendini bir çeşit savaşta gibi hisseden Bruno, muhtemel rakiplerini birer düşman gibi algılamakta ve öfkesini de insanların birbirlerini düşman gibi görmelerine yol açan sisteme değil, kişilere yöneltmektedir. İçinde yaşadığımız ileri kapitalist dönemde bireyselleşmenin artan önemine işaret eden Ulrich Beck (2014) aileden dostluk ilişkilerine, emek piyasasından işçi-işveren ilişkilerine kadar her tür ilişkide, yavaş yavaş bireyin faydasının toplumun faydasının önüne geçtiğini belirtmektedir.

Filmde günümüz modern kapitalist toplumunun ahlaki çıkmazları sergilenmekte olup insanlar arasındaki ilişkilerin temel taşı haline gelmiş olan acımasız rekabetin sadece çalışma hayatı ile sınırlı kalmadığı da gösterilmeye çalışılmaktadır. Zira önce işini kaybeden Bruno daha sonra neredeyse ailesini de kaybetme noktasına gelmektedir. Maddiyata dönüşen başarının en önemli değer olarak görüldüğü günümüz toplumlarında başarısızlığın değersizlik duygusunu da beraberinde getirdiği Bruno başta olmak üzere işini kaybetmiş diğer karakterlerde de yansıtılmaktadır. Bruno, kendine acıma ile içinde bulunduğu çaresiz durumdan kurtulmak için başkalarına acımama duyguları arasında savrulmaktadır. Ancak film değişime dair bir umuda da kapı aralamaz. Bruno'nun rakip olarak gördüğü kişilerden biri olan Barnet tarafından dile getirilen bu umutsuzluk, Barnet'in Bruno tarafından öldürülmesiyle perçinlenir. Kapitalizm, rekabet ve işsizlik arasındaki grift sarmal, filmin son sekansında da ifadesini bulmaktadır. Zira isimler ve kahramanlar değişse de oyunun kuralları değişmemektedir. Filmin son sahnesinde, kendini tekrar eden bu süreçte, roller değişmiş ve artık avcı, av olmuş yani yeni bir ölümçül döngü başlamıştır.

KAYNAKLAR

- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Arslan, B. ve Ulaş, D. (2004). İstihdamın Korunması ve İşten Çıkarılanlara Uygulanan Yardımlar. http://www.onlinedergi.com/MakaleDosyaları/51/PDF2004_1_10.pdf. (Erişim Tarihi: 25.10.2021).
- Asiltürk, A. (2018). İnsan Kaynakları Yönetiminin Geleceği: İK 4.0. *Journal of Awareness*, 3, s. 527-544.
- Ay, S. (2012). Türkiye'de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Dergisi*, Yönetim ve Ekonomi, 19 (2), s. 321-341.
- Bauman, Z. (2007). *Liquid Life*. Cambridge: Polity Press.

- Beck, U. (2014). Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru (K. Özdoğan, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bierman, W. ve Klönne, A. (2007). Kapitalizmin Suç Tarihi (B. Özçelik, Çev.). Ankara: Phoneix Yayınları.
- Blackman, L. (2006). Lifestyle Magazines and the Fiction of Autonomous Self. London: Routledge.
- Bolat, S. ve Koçbulut Ö. (2019). Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İşsizlik Histerisi ve Doğal Oran Hipotezinin Ampirik Bir Analizi. *Maliye Dergisi*, 176, s. 201-224.
- Bora, T. (2017). Herkes İşsiz Ama Seninki Farklı. T. Bora, A. Bora ve N. Erdoğan (Ed.), Boşuna mı Okuduk? Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliği (s. 49-71). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T. ve Erdoğan, N. (2017). Cüppenin, Kılıcın ve Kalemin Mahcup Yoksulları, T. Bora, A. Bora ve N. Erdoğan (Ed.), Boşuna mı Okuduk? Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliği (s. 13-44). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bottomore, T. (1993). Marksist Düşünce Sözlüğü (M. Tunçay, Der.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Braudel, F. (2014). Kapitalizmin Kısa Tarihi (İ. Yerguz, Çev.). İstanbul: Say.
- Campbell, J. (2017). Kahramanın Sonsuz Yolculuğu (S. Gürses, Çev.). İstanbul: İthaki.
- Carnoy, M. (2000). Sustaining the New Economy: Work, Family and Community in the Information Age. Cambridge: Harvard University Press.
- Chiapello, E. ve Boltanski, L. (2007). The New Spirit of Capitalism. New York, NY: Verso.
- Collier, P. (2018). The Future of Capitalism: Facing the New Anxieties. London: Penguin Books.
- Çelik, M. ve Dağ, M. (2017). Kapitalist İktisadi Düşüncenin Geçirdiği Dönüşümler Üzerine Bir Değerlendirme. *BEU Akademik İzdüşüm*, 2 (3), s. 50-70.
- Çınar, M. U. (2016). Marx, Arendt, Modernite, Yabancılaşma ve Siyaset: Ya da, Modern Çağ’da İnsanca Bir Yaşam Mümkün mü?. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, IX (2), s. 140-167.
- Damgacı, A. E. (2016). Marksist Yabancılaşma Kuramının Güncelliği Sorunsalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- de Botton, A. (2003). Statü Endişesi (A. S. Bayer, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Engels, F. (2019). Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni (M. Tüzel, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erdayı, A. U. (2012). Beyaz Yakalıların Tanımlanması Üzerine. *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 14(3), s. 65-80.
- Erdoğan, N. (2017). Sancılı Dil, Hadım Edilen Kendilik ve Aşınan Karakter, T. Bora, A. Bora ve N. Erdoğan (Ed.), Boşuna mı Okuduk? Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliği (s. 75-115). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fraser, N. ve Jaeggi R. (2018). Capitalism: A Conversation in Critical Theory. Cambridge: Polity Press.
- Goffman, E. (2014). Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Gorz, A. (2001). Maddesiz (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Guiraud, P. (2016). Göstergibilim (M. Yalçın, Çev.). Ankara: İmge.
- Güney, A. (2009). İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 10(4), s. 135-159.
- Han, B. (2018). Yorgunluk Toplumu. İstanbul: Açılım Kitap.
- Harvey, D. (2006). Neo-liberalism as Creative Destruction. *Human Geography*, 88 (2), p. 145-158.
- Harvey, D. (2012). Postmodernliğin Durumu (S. Savran, Çev.). İstanbul: Metis.
- Hayward, S. (2020). Un Homme de Trop (1967) and Section Spéciale (1975): Justice Unravelled, A Tale of Two Frances (1941 and 1943), H. B. Pettey (Ed.), The Films of Costa-Gavras: New Perspectives (p. 13-24), UK: Manchester University Press.

- Helgeson, J. (2016). American Labor and Working-Class History, 1900–1945. *Oxford Research Encyclopedia of American History*, p. 1-35. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199329175.013.330>.
- Ho, K. (2009). *Liquidated*. Durham, NC: Duke University Press.
- International Labour Organization (ILO) (2017). World Employment and Social Outlook Trends. <http://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/2017/lang-en/index.htm>. (Erişim Tarihi: 09.10.2021).
- İslatince, H. (2009). *İktisadi Sistemler*. Bursa: Ekin Yayın Dağıtım.
- Kaletsky, A. (2010). *Capitalism 4.0: The Birth of a New Economy in the Aftermath of Crisis*. New York: Perseus Books Group.
- Kılıçbay, M. A. (2003). *Cumhuriyet ya da Birey Olmak*. Ankara: İmge.
- Lane, C. (2011). *A Company of One: Insecurity, Independence, and the New World of White Collar Unemployment*. Ithaca, NY: Cornell ILR Press.
- Larson, J. (1984). The Effect of Husband's Unemployment on Marital and Family Relations in Blue-collar Families. *Family Relations*, 33, p. 503-511.
- Lopez, S. ve Phillips, L. (2019). Unemployed: White-Collar Job Searching After the Great Recession, *Work and Occupations*, 46 (4), p. 470-510.
- Lordon, F. (2013). *Kapitalizm, Arzu ve Kölelik* (A. Terzi, Çev.). İstanbul: Metis.
- Marx, K. (2009). *1844 İktisadi ve Felsefi El Yazmaları Felsefe Yazıları* (A. Fethi, Çev.). İstanbul: Hil Yayınları.
- Marx, K. (2011). *Kapital I* (N. Satlıgan ve M. Selik, Çev.). İstanbul: Yordam.
- Marx, K. ve Engels, F. (2018). *Komünist Manifesto* (T. Bora, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meda, D. (2004). *Emek Kaybolmakta Olan Bir Değer mi?* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ollman, B. (2012). *Yabancılaşma: Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*. (A. Kars, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). *İşgücü Piyasası ve Genç İstihdamı Özel İhtisas Komisyonu Raporu* (2018). Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Öcal, A. T. (2014). Avrupa Birliği'nde Uzun Dönemli İşsizlik Sorunu. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 20 (1), s. 1157-1175, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/787588>.
- Özkazanç, A. (2005). Türkiye'nin Neo-liberal Dönüşümü ve Liberal Düşünce. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri, No.85.
- Paul, K. ve Moser, K. (2009). Unemployment Impairs Mental Health: Meta-analyses. *Journal of Vocational Behavior*, 74, p. 264-282.
- Petty, H. B. (2020). Introduction: Costa-Gavras and Microhistoriography: The Case of Amen (2002), H. B. Petty (Ed.), *The Films of Costa-Gavras: New Perspectives* (p. 1-12), UK: Manchester University Press.
- Pew Research (2010). "How the Great Recession has Changed Life in America", <http://pewsocialtrends.org/files/2010/11/759-recession.pdf>. (Erişim Tarihi: 19.10.2021).
- Raito, P. ve Lahelma, E. (2015). Coping with Unemployment Among Journalists and Managers. *Work, Employment and Society*, 29(5), p.720-737.
- Rifkin, J. (1995). *The End of Work: The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era*. New York: Putnam Publishing.
- Robinson, W. (2011). Küresel Kapitalizm ve Ulusötesi Kapitalist Hegemonya: Kuramsal Notlar ve Görgül Deliller. *Praksis*, 8, s. 125-168.

- Rousseau, J. J. (2002). İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma (R. N. İleri, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2009). Emile ya da Eğitim Üzerine (Y. Avunç, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sandal, M. (2012). What Money Cannot Buy: The Moral Limits of Market. London: Penguin Books.
- Sennett, R. (2010). Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri (B. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sığırcı, İ. (2017). Göstergebilim Uygulamaları. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Silier, Y. (2013). Özgürlük Yanılsaması: Rousseau ve Marx. İstanbul: Yordam.
- Swain, D. (2013). Yabancılaşma: Marx'ın Teorisine Bir Giriş. (H. T. Urbarlı, Çev.). İstanbul: Durak İstanbul.
- Thakur, M. (2020). Is Capitalism Facing a Philosophical Crisis?. *Social Change*, 50 (2), p. 215-235.
- Uluslararası İşgücü Piyasası Analizi (2019). Sakarya Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (SESAM) Yayınları.
- Uyanık, Y. (2008). Neoliberal Küreselleşme Sürecinde İşgücü Piyasaları. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10 (2), s. 209-222.
- Vatansever, A. (2013). Prekarya Geceleri 21. Yüzyıl Dünyasında Geleceği Olmayan Beyaz Yakalıların Rüyası. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, IV (II), s. 1-20.
- Wallerstein, I. (2012). Tarihsel Kapitalizm ve Kapitalist Uygarlık (N. Alpay, Çev.). İstanbul: Metis.
- Wolcott, H. (1994). Transforming Qualitative Data: Description, Analysis, and Interpretation. London: Sage.
- Yedekci, E. (2016). Marx'ın Yabancılaşma Kavramı Bağlamında "Diyet" Filminin İncelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4 (2), s. 865-894.
- Yıldırım, K. ve Karaman, D. (2003). Makro Ekonomi. Eskişehir: Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişki ve dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı: Bu araştırma, Etik Kurul Kararı gerektiren makaleler arasında yer almamaktadır.

Katkı Oranı: Yazarlar makaleye eşit oranda katkıda bulunmuştur.